

Jugoslavije. Ne samo ZKJ, marveč tudi Jugoslavija lahko obstaneta in se razvijata samo v *pogojih enotnosti razrednega ter nasprotij nacionalnega in razrednega* v socialni biti družbe. Zgodovinsko se je izkazalo, da je to za dolgo zgodovinsko obdobje razvoja edina možna varianta obstoja skupnosti jugoslovanskih narodov in narodnosti. Vse druge različice vodijo v razpad te skupnosti.

Hipotetično je mogoče postaviti trditev – upošteva pri tem izkušnje nekaterih drugih socialističnih večnacionalnih skupnosti – da je treba v takšnih societetah vzpostaviti podobne modele idejnopolitične avantgarde, kajti socializem lahko razrešuje nacionalno vprašanje le tako, da zagotavlja enakopravnost narodov in narodnosti in da prepusti zgodovinskemu toku njihovo odmiranje. Meščanska družba je odpravila večnacionalnost¹⁴, in to pretežno z ustvarjanjem enonacionalnih držav. Toda vse več znamenj kaže, da tokovi kulturne in večkrat tudi politične emancipacije nekaterih narodov in narodnosti zgodovinsko še niso končani.

Socializmu je naložena dolžnost, in to ne samo kot prehodnemu obdobju, marveč kot samolastni zgodovinski formaciji, da pripelje nacionalni element do zgodovinske sprave. Zato lahko z dokajšnjo mero verjetnosti trdimo, da se bodo morale tudi idejnopolitične organizacije, nosilke socialističnih zgodovinskih in razvojnih opredelitev, bolj in bolj uveljavljati prav skozi razredno (socialistično) enotnost (razreševanja) razrednih in nacionalnih nasprotij.

BORUT PAHOR

Replika pluralizmu dr. Štambuka

Teoretski razmislek dr. Štambuka o pluralizmu v ZKJ bralca neusmiljeno preseneti. Dejstvo, da je njegov avtor referenčni partijski politik, igra pri vsem tem celo postransko vlogo. Gre predvsem za spoznanje, da nanj ni moč predlagati teoretskih amandmajev, temveč da ga je potrebno zavriniti v celoti. Kajpak, ne brez razloga!

Štambukova percepcija pluralizma se nam izkaže kot problematična in sporna. Toda koren spornosti moramo iskati mimo samega pojma: v razumevanju demokracije in demokratične legitimacije oblasti. Štambuk ostaja do konca zvest teoriji revolucionarne avantgarde. Predpostavi organsko sožitje civilne družbe in politične države, poudari splošni interes, ki je, paradoksalno, razredno zaznamovan in povleče sklep o mesijanski vlogi Partije. Čeprav se v tekstu izogne eksplikaciji diktature proletariata, bralcu ni težko izslediti poznane logike argumentacije partijskega mesijanstva. Interesi delavskega razreda in njihova emancipatorična narava predpostavljajo teorijo o Partiji kot subjektu njihovega udejanjanja – o avandardi.

¹⁴ Pri tem se moramo vedno zavedati tega, da se tudi meščanski družbi in kapitalizmu to ni povsod posrečilo izpeljati do konca in povsem uspešno. Belgija v tem pogledu ni izjema. V Franciji še dandanes obstajajo separatistična nacionalna gibanja, ki so se začela v času francoske revolucije pred dvesto leti, kot so npr. tista v Vandeji in na Korziki. Ta gibanja ne motijo enonacionalnosti Francozov, vendar je dejstvo, da obstajajo. Razen tega so zaznavne v nekaterih nacionalno homogenih državah zelo velike regionalne razlike, ki sprožajo celo nekakšno »nacionalno nestrpnost«. »Melting-pot« v ZDA ni tako uspešen, kot je bilo to videti, in to ne le v razmerju do priselkov iz Latinske Amerike, marveč tudi v razmerju do staroselcev. Danes prihaja do celih novih kulturnih vrenj in »homogenizacije« med Italijani, Kitajci itd.

Prav tu, natančno na tem mestu, spodrsne Štambuku. V trenutku, ko pristane na dominantnost Partije kot na normalno stanje, izgubi teoretsko in seveda politično kredibilnost. Prav pojem avantgardnosti je tisti ključni pojem v simbolni shemi Partije, v katerem se zgosti teoretsko upravičevanje partijskega monizma. Izključuje konkurenco, ukinja kontrolo.

Potemtakem je jasno, zakaj bralec v Štambukovem tekstu zaman išče legitimacijske mehanizme oblasti, ki jih predpostavlja svoboda državljanov do izbire. Avtor je spregledal najbolj elementarne razmisleke liberalistične tradicije; od vsaj 338 let dolgega spoznanja o sebičnosti politike, preko Lockovega poudarka o pomenu zavarovanja posameznikove svobode z institucijami javne oblasti do, denimo, zagovarjanja načela delitve oblasti.

V zameno za politično konkurenco, svobodne volitve, demokratično kontrolo oblasti in svobodnega državljana dobimo edino mogoč substitut, »... zgodovinsko vlogo idejnopolitične avantgarde razreda neposrednih proizvajalcev novih družbenih materialnih in duhovnih vrednot.« V zameno za liberalno načelo ločitve države od civilne družbe dobimo sliko realsocialističnih političnih režimov, kjer je neomejen edinole voluntarizen partijsko-državne oblasti. V zameno za večstrankarstvo kot minimalni strukturni pogoj demokratičnega političnega prostora dobimo totalitarnost in avtoritarnost enega, edino dovoljenega političnega združenja.

Štambuk ne pozabi povedati, kako omejena, pristranska in parcialna je klasična meščanska demokracija. Presliši, da nihče ne oporeka temu. Govori o njeni pomanjkljivosti in nezadostnosti. Spregleda, da nihče ne trdi nasprotno. Avtor je seveda prisiljen neprenehoma izjavljati te resnice, ker v nasprotnem primeru izgubi racionalnost teorija revolucionarne avantgarde. Socialistične družbe še dandanes plačujejo ceno za podcenitev dosežkov liberalistične tradicije in meščanske demokracije – plačujejo jo z izjemno nizkimi standardi človekovih in državljanskih pravic. Kljub temu tudi pri nas še vedno vedrijo in oblačijo dogme, da so človekove pravice modna muha buržoaznih odpadnikov.

Morda se bo komu zazdelo, da sem popolnoma zgrešil polje ugovora tekstu dr. Vladimira Štambuka. Dovolite, da sem trmast. Gre za to, da je njegov tekst reprezentančna podoba tiste teoretske in kajpak pragmatično-politične opcije v ZKJ, ki razume demokratizacijo jugoslovanske družbe skozi rešeto liberalizacije v Partiji. Ta največja iluzija avantgardnih partijskih ideologov se zdi sprva izredno prikupna. Govori namreč o bolj demokratičnih odnosih v Partiji. Kot bom poudaril kasneje, so procesi liberalizacije/demokratizacije v Partiji izrednega pomena predvsem z vidika stabilnega prehoda v pluralno strukturiran in demokratično legitimiran političen prostor. Ne podcenjujem torej naporov, da ZKJ prestrukturira svoje politične in idejne temelje, organizacijsko mrežo, način delanja politike in vzpostavi demokratične interne odnose. Toda z vidika demokratične družbe in politike je to popolnoma nezadostno in posredno marginalnega pomena. Paradoks edine stranke, tega mastodonta in monopolista, se torej ne izkazuje toliko v naravi politike kolikor v mestu, ki ga zaseda v strukturi političnega prostora. Problem je torej njegova vpetost v političnost in ne značaj interne strukture. Ta je z vidika stranke, toliko bolj pomembna v konkurenčnem političnem prostoru, ker se podreja ključnemu cilju stranke: dobri politiki, ki bo uživala zaupanje volilcev.

Od tod sklep, ki zadeva procese demokratizacije v družbi in Partiji: slednja lahko za prve naredi največ ravno s tem, da prizna politično konkurenco za enakopravna političnega sogovornika in da preneha represivno sankcionirati pobu-

de in zahteve iz civilne družbe. Taka politična drža bi bila hkrati njena zmaga, ki pa bi se Partiji izkazovala kot zgodovinski poraz. Zato je ta okoliščina zanj tako travmatična.

Ne glede na zgoraj povedano seveda ne podcenjujem pomena demokratizacije v Partiji sami. Za stranko je celo ključnega pomena. Ob predpostavki, da ne bo zakockala še tiste najbolj minimalne legitimnosti z represivno politiko, se umešča v sčasoma vse bolj pluralen in strukturiran politični prostor. Vse, kar jo določa, od ideologije do organizacije, se v novih pogojih političnega postavlja pod vprašaj. Osvojiti mora ravno tisto, kar si je domišljala, da je počela vedno doslej – uspešen način delanja strankine politike, ki je tudi bistveno drugačen od delanja državne. Itd.

Štambuk gre mimo distinkcije med demokratizacijo v Partiji in družbi, zato ne uvidi, da je za družbo povsem postranskega pomena, če v konkurenčni politiki nekje, tam na obrobju, ždi in se preteguje neka napol vojaška in boljševiska organizacija. Za organizacijo samo pa je boljševizem pogubna zadeva. Seveda, če organizacija pretendira na participacijo v politični oblasti.

Hkrati velja potegniti ločnico med pojmom demokratizacije in liberalizacije v Partiji. O slednjem, grobo rečeno, govorimo tedaj, ko stečejo procesi prestrukturiranja odnosov (v stranki) v smeri formaliziranja (npr. s statutom) nove kvalitete odnosov med člani. O liberalizaciji pa govorimo tedaj, ko želimo poudariti benevolentnost strankarskih prvakov in političnega vodstva do pobud in zahtev članov, pri čemer sta odzivnost in odgovornost še vedno odvisni od volje prvih.

Ko govorimo o novi kvaliteti odnosov med člani stranke, imamo v mislih predvsem demokratične mehanizme in instrumente, ki omogočajo dialoško konfrontiranje različnih opcij, njihovo usklajevanje in merjenje večinskega in manjšinskega razmerja. Pomembno je, da manjšina po glasovanju ne nosi represivnih sankcij zato, ker je mislila drugače. V tem kontekstu se demokratični centralizem razkazuje v vsej svoji preživelosti in anahronističnosti. Načeli podrejenosti in nadrejenosti ter obveznosti (ki ju implicira demokratični centralizem) ne dobita le nove vsebine, temveč ju predpostavljajo bistveno drugačni mehanizmi odločanja članov in odgovornosti vodstev v stranki. V tem smislu velja po moji presoji razmišljati o pluralizmu v ZKJ. Konkurenca (možnost frakcioniranja), kontrola nad delom vodstva, dialoška atmosfera, demokratično odločanje, itd.

Ob koncu se bom pomudil pri tisti točki Štambukovega pisanja, ki načenja vprašanje avtonomije teritorialnih enot v ZKJ. Avtor ne skriva, da ga še posebej muči razmerje med razrednim in nacionalnim in da posredno ugovarja federalizaciji jugoslovanske partije. To ni presenetljivo. Problematiziranje demokratičnega centralizma in federalizacije partije zahteva, če naj bo konsistentno, enake teoretske premise. Vulgarna kritika federalizacije govori o rušenju enotnosti v ZKJ po kriteriju nacionalnega. Izhaja iz predpostavke o nedeljivem in enotnem jugoslovanskem proletariatu, ki naj bi ga na jugoslovanskem političnem prostoru suvereno predstavljala Partija. Ker je nedeljiv, je nedeljiva tudi Partija.

Menim, da je problem globlji. S federalizacijo ZKJ razumem tiste procese, ki določajo prerazporejanje dejanske in formalne moči od centralnih organov ZKJ na organe nacionalnih partij, pri čemer je pomembno predvsem to, da nastaja vse večji razkorak med prenosom *dejanske* politične in družbene moči na eni strani in *formalne* na drugi. V žargonu bi to lahko imenovali »fenomen škarij«. Načelo demokratičnega centralizma pa je presečišče tega procesa. Sklicevanje na spoštovanje tega načela postaja nično, ker se vse bolj oži prostor za neposredno sankcioniranje morebitne neposlušnosti nacionalnih partij s strani centralnih organov.

S tem se, *via facti*, jugoslovanska partijska politika vse bolj določa na temelju kvazikonsenza, medtem ko večinsko odločanje izgublja svojo namembnost. Od tod tudi strah, da prinaša nova interpretacija pravic manjšine pravzaprav pravico nacionalnih partij do veta.

Izkaže se torej, da je ključni moment tematiziranja tega problema (ne)združljivost razredne in nacionalne osnove legitimnosti. S pridržkom!

Osebnostno sem skeptičen do federalizacije ZKJ iz povsem drugačnega razloga. Gre za demokratičen, konkurenčen politični prostor v *Jugoslaviji*, kjer bo ZKJ le ena izmed političnih strank. V tem kontekstu je lahko federalizirana ZKJ resna ovira za njeno politično učinkovitost in konkurenčnosti – lahko se zapelje na obrobje jugoslovanske politične scene.

Toda, pred očmi mi ta trenutek pleše od totalne krize vzburkana jugoslovanska Partija, ki vse bolj in bolj izgublja smisel za razumevanje časa in prostora. Dogaja se tisto, česar sem se ustrašil na začetku teksta. Bolj kot bo rinila nazaj v preteklost, bolj si bo podirala mostove v prihodnost. Projekt preнове je torej v hudih porodnih krčih. Nevarnost oz. možnost, da se razleti kot vsejugoslovanska, postajajo otipljivejše. Tudi zato se nacionalne Partije zapirajo v svoje okvire. Kot se zdi danes ta poteza nujna in edino mogoča, se bo že jutri pokazala kot silno problematična.

Suma summarum: ali bo ZKJ demokratična stranka v večstrankarskem političnem jugoslovanskem prostoru ali pa ji bo razneslo drobovje. Zato, ravno zato, je diskusija o pluralizmu bistvenega in ne modnega pomena.